

6.4. Prestiž třetího rozměru

Módním artiklem současné stavby měst jsou mrakodrapy. Nejsou to už stavby Chicagské školy o deseti až dvaceti podlažích, které se stavěly před více než sto lety. Jsou to spíše „katedrály obchodu“. První z nich postavil v New Yorku již v roce 1913 F. W. Woolworth do výšky téměř 250 metrů.

Dominantní objekty mrakodrapů a jejich seskupení, někdy nazývaná „manhattany“, dnes vyjadřují několikasetmetrovými výškami a dekorativními tvary prestiž kontinentů, států, měst a jejich center, svých majitelů a uživatelů. Ještě nedávno v často publikovaných přehledech nejvyšších staveb světa převládala severoamerická města New York a Chicago a po nich v Evropě Londýn, Paříž, Frankfurt nad Mohanem nebo nejnověji berlínské Postupimské náměstí. Dnes však s nimi počtem i výškou mrakodrapů soupeří města východní a jihovýchodní Asie, jako je Šanghaj, Hongkong, Kuala Lumpur nebo Tchaj-pej.

Dochází tak k podivné analogii situace z druhé poloviny 19. a ještě počátku 20. století. Výrazem hospodářského rozmachu, úspěšnosti a prestiže měst byly tehdy počet a výška továrních komínů, pokud možno co nejvíce kouřících. Dnes jsou tyto komíny spíše znakem zaostalosti a jejich kouř svědectvím primitivních – byť i vývojově pochopitelných – průmyslových technologií.

Mnohem problematičtější je však hledání analogie mezi dominantami historického osídlení – pyramidami, zikkuraty, pagodami, věžemi chrámů, radnic, hradů, zámků a městských bran – a novodobými mrakodrapy. Není to ani tak otázka odlišnosti jejich utváření jako spíš rozdíl mezi jejich dříve nesporným a dnes naopak problematickým společenským posláním. Mrakodrapy jsou – na rozdíl od dominant minulosti – výrazem poněkud sporných společenských priorit. Jsou obdivována jejich *hi-tech* stavební řešení, a přitom jsou tyto stavby vlastně výrazem zaostalosti soudobé společnosti, která se pro mnohé sféry svého fungování stále ještě nemůže obejít bez statisícových šiků ve stále větších kancelářských budovách.

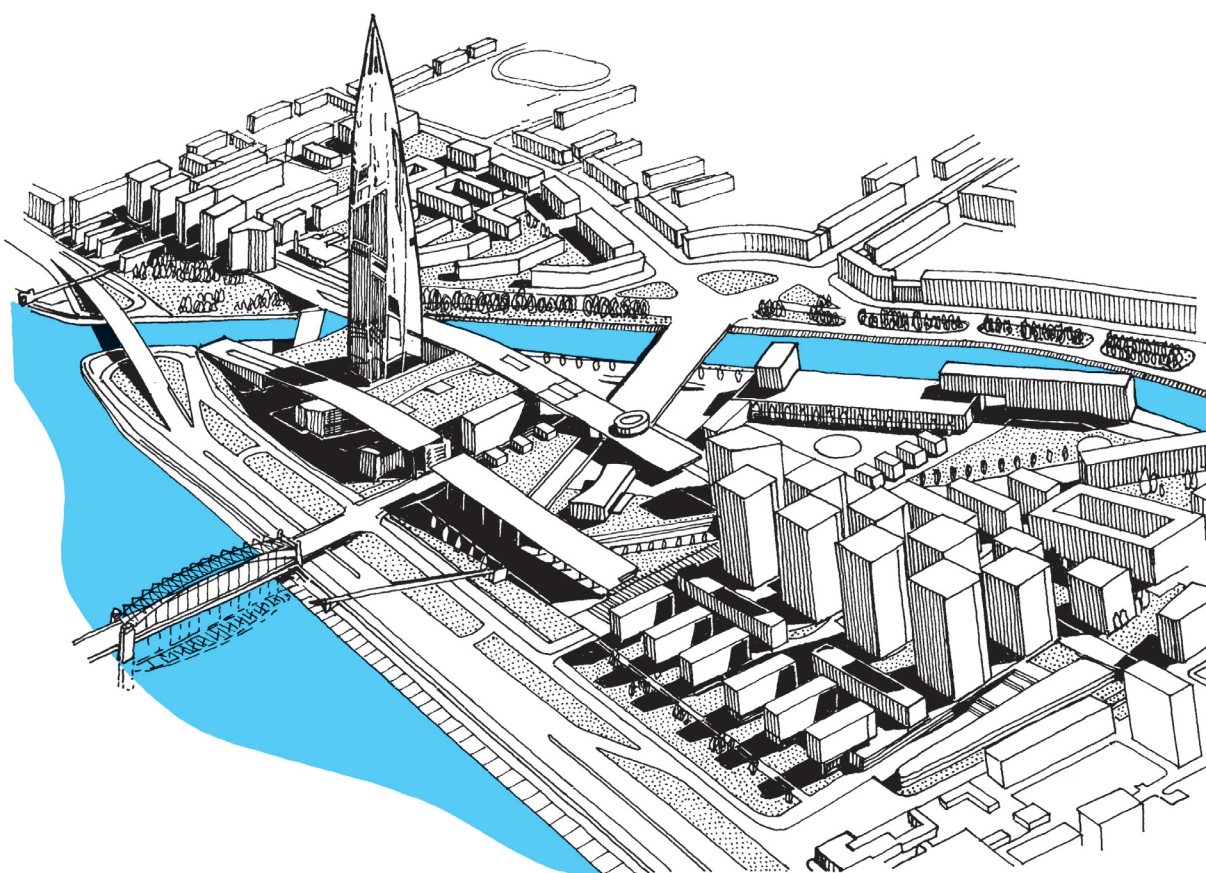
Pověst mrakodrapů postihl tragický úder dne 11. září 2001, na samém prahu nového století. Stalo se to v centru „mrakodrapového světa“, tam, kde se mrakodrapy začaly stavět a ve své klasické podobě našly nejširší uplatnění. Právě tam krátce po této katastrofální události zazněl názor, že „*věk mrakodrapů končí. (...) Předvídáme, že se přestanou stavět nové megavěže a ty existující jsou předurčeny k demontáži. To povede k radikální proměně městských center – jako pozitivnímu kroku ke zvýšení kvality života ve městech. Zůstanou stát jen megavěže v zemích třetího světa, horlivě shromažďujících starožitné krámy z rozvinutého světa bez ohledu na škody, jež svým městům způsobují.*“²⁴

Od tragického zářijového dne již uplynulo celé desetiletí a v New Yorku se na základové desce „ground zero“ mají zvedat budovy do obdobné výšky jako původní „dvojčata“. To je svým způsobem signál, že věk mrakodrapů ještě ani v západním světě nekončí a naopak se dere za dalšími rekordy. Pokud se koncem minulého století maximální výšky pohybovaly kolem čtyř set či o něco málo více metrů, pak dnes je pro vyvolání pozornosti třeba alespoň výrazněji překročit pět set a ještě lépe blížit se k tisícovce metrů.

Z hlediska obrazu měst ovšem nezáleží ani tak na absolutní výšce jako spíše na celkové přiměřenosti vysokých staveb vzhledem k prostředí, do něhož vstupují. V Praze již mnoho let probíhá diskuse o vhodnosti vysokých nebo nadměrně robustních budov v citlivé městské krajině vůbec – a za oponou této diskuse postupně přirůstají další vysoké budovy a vynalézaví lobbisté čekají s ještě dalšími na svou příležitost. Z tohoto pohledu se může Praha považovat za jedno z typických větších měst současnosti, jejichž problémy zvýrazňuje kontakt s jedinečnými uměleckými a historickými hodnotami.

Varovným příkladem z doby práce na této knize je připravovaný mrakodrap mocného ruského Gazpromu v Petrohradě, vysoký něco přes 400 metrů, nazývaný též *Ochta* podle umístění u jednoho z ramen něvské delty. Vzniká tam kritický konflikt mezi horizontálním rozvinutím Něvy a mořské zátoky, města, jeho náměstí, ulič-

²⁴ J. A. Kunstler – N. A. Salinger, The End of Tall Buildings, 17. 9. 2001, internet, s. 1.

Petrohrad, Centrum Ochtá – Počátkem devadesátých let předložilo šest světových architektů návrhy výstavby *Gazprom City*, přezvaného na *Centrum Ochtá*. Základem zadání byla téměř 400 metrů vysoká dominanta a pro stavbu bylo vybráno 77 ha u ústí Malé Ochtý do Něvy, na místě nejstarších manufaktur Petrova města. Záměr, mající podle představitele Gazpromu zkrášlit Petrohrad, vyvolává nesouhlas značné části občanské i odborné veřejnosti, což tři ze zahraničních architektů přizvaných do posuzující komise vyjádřili jejím opuštěním. Je nepochopitelné, že se stoupenci stavby odvolávají na význam historických petrohradských dominant, jako je Petropavlovská pevnost, Smolenský klášter nebo Admiralita. Podle zpráv tisku nebude na zákrok ruského prezidenta stavba povolena.

Petrohrad, Centrum Ochtá – Zákres do byt' jen dílčí siluety prokazuje nepřijatelnost záměru.

SVĚT MĚST

ních prospektů, nábřeží i parků, pro město tak působivým, a z mezinárodní soutěže vzešlou *hi-tech* hmotou, opuštěně se tyčící, která bude stěží schopna obohatit život a obraz města. Petrohrad má ostatně určitou zkušenost s meziválečným založením nového centra v prostoru radiální Moskevské třídy a na ní ležícího rozlehlého Moskevského náměstí. Zatím se střídají zprávy o definitivním schválení stavby, nebo jejím zamítnutí, o jejím ponechání na původně vybraném pozemku, nebo naopak o nezbytnosti přemístění jinam.

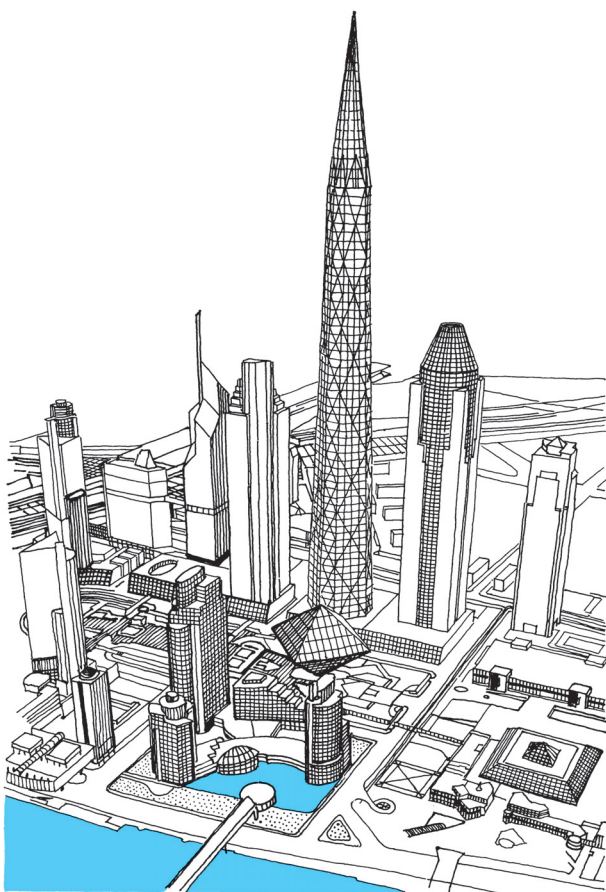
Poněkud jiným příkladem je **Moskva**, rozhodnutá pořídit si svůj vlastní velkoměstský „manhattan“, vyjadřující význam více než desetimilionové metropole. Moskevské problémy se podstatně liší od petrohradského „zda vůbec“. Jejich podstatou je umístění – pokud město nechťelo jen nakupit vysoké domy a těmi nejvyššími z nich vstoupit do pošetilé prestižní soutěže s mrakodrapy jiných měst a zemí.

Moskva, Světové obchodní centrum, lokalita –

Ve vzdálenosti 4 km západně od Kremlu (což je zhruba vzdálenost mezi Pražským hradem a Vyšehradem nebo mezi londýnským Towerem a Westminsterem) bylo vybráno 100 ha pro novostavbu Světového obchodního centra.

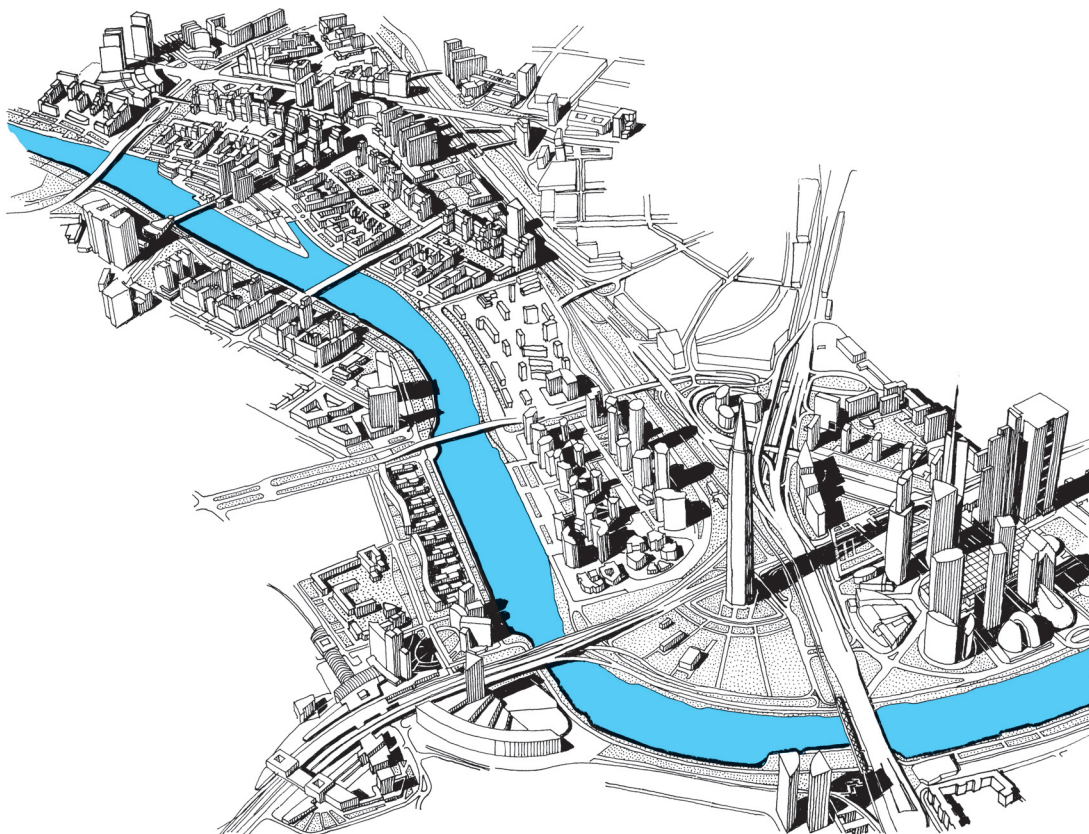

A – Kreml, B – Světové obchodní centrum

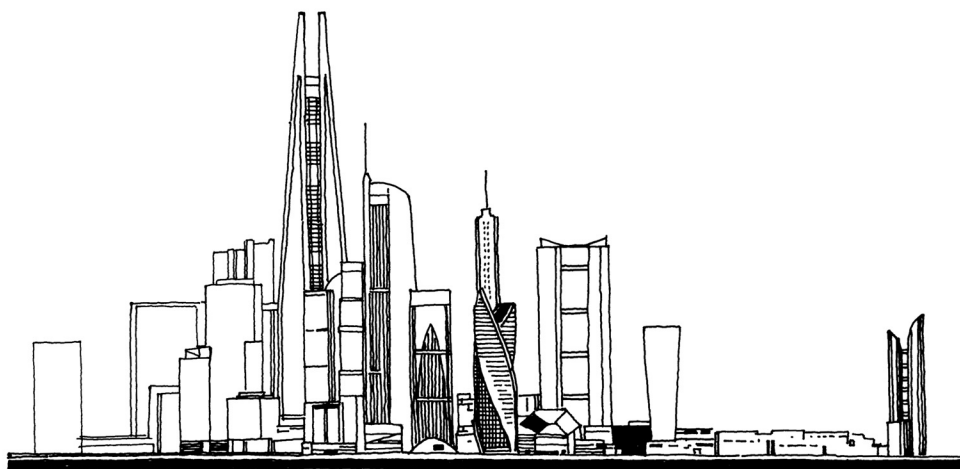

Moskva, Světové obchodní centrum –

Ve vzdálenosti čtyř kilometrů západně od Kremlu bylo na břehu řeky Moskvy vybráno dřívější průmyslové území s očekávanou kapacitou 2,5 milionů m² kancelářských, obchodních a obytných ploch. Na něm se kolem hlavní dominanty „Ruské věže“ mají soustředit kancelářské budovy, hotely a dopravní terminály, které by jinak přetěžovaly historické jádro. Nové moskevské City, přirovnávané k Manhattanu nebo La Défense, však na zvoleném místě stěží dosáhne s těmito dvěma lokalitami srovnatelného přesvědčivého začlenění do prostorové struktury města a jeho centra. Možná tedy není přílišnou ztrátou, že se stavba věže zastavila.

Moskva, Světové obchodní centrum – Jedna z prvních v odborném tisku a na výstavě Generálního plánu Moskvy zveřejněných studií centrální skupiny mrakodrapů „moskevského manhattanu“.

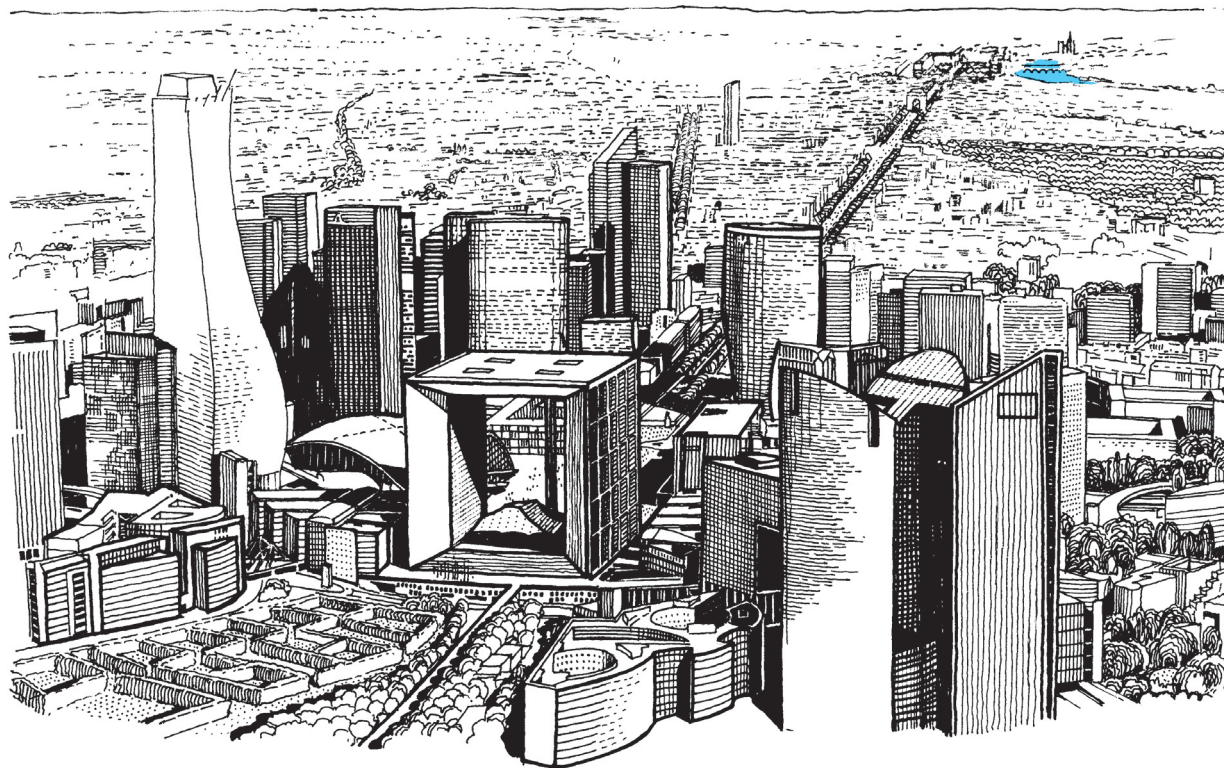
Moskva, Světové obchodní centrum – Novější studie siluety usiluje o dekorativní rozmanitost mrakodrapů, už však nemůže zmírnit konfrontaci s obrazem Moskvy.

SVĚT MĚST

Urbanismus a architektura současné Moskvy mají však jiné problémy. Vystihl je již před časem Dmitrij Švidkovskij ve stati věnované *Obchodu, moci a „Novým Rusům“*, jak nejen v Moskvě nazývají novodobé zbohatlíky. Zabývá se proměnami Moskvy a zvláště architekturou moskevských novostaveb z posledních desetiletí – zhruba od nástupu Chruščovovy éry a Gorbačovovy perestrojky. Klade sám sobě otázku, „*co asi noví mocipáni od nové architektury a celkového estetického obrazu Moskvy očekávají*“.²⁵ Při hledání odpovědi připomíná, že ještě nedávný moskevský starosta Jurij Lužkov od architektů naléhavě vyžadoval vytvoření „moskevského slohu“. Avantgardním konstruktivismem inspirovaný projekt městského centra odmítl jako „bolševický“ a požadoval jeho přepracování v „moskevském duchu“. Ze stati Švidkovského lze vyčíst, že moskevští architekti tento sloh ještě marně hledají.

Volání po moskevském slohu je dalším článkem řetězu obdobných hledání, typických pro období slohových nejistot. Účastníci již připomenuté konference v polovině 19. století se otevřeně tázali, „*V jakém slohu máme stavět*“, a odpověď hledali ve slohovém eklektismu, objevujícím pro jednotlivé druhy budov nejvhodnější pseudoslohy. O sto let později W. G. Rogers, tázající se, „*Co se děje v architektuře*“, nacházel příčiny v nezvládnutém uplatnění nových technik a technologií – od počítačů až po nové stavební konstrukce.

²⁵ D. Shvidkovsky, *Moscow Architecture in 1997: Trade, Power and the „New Russians“*, *Mosprojektovec*, 9. 4. 2001, č. 5–6, s. 9.

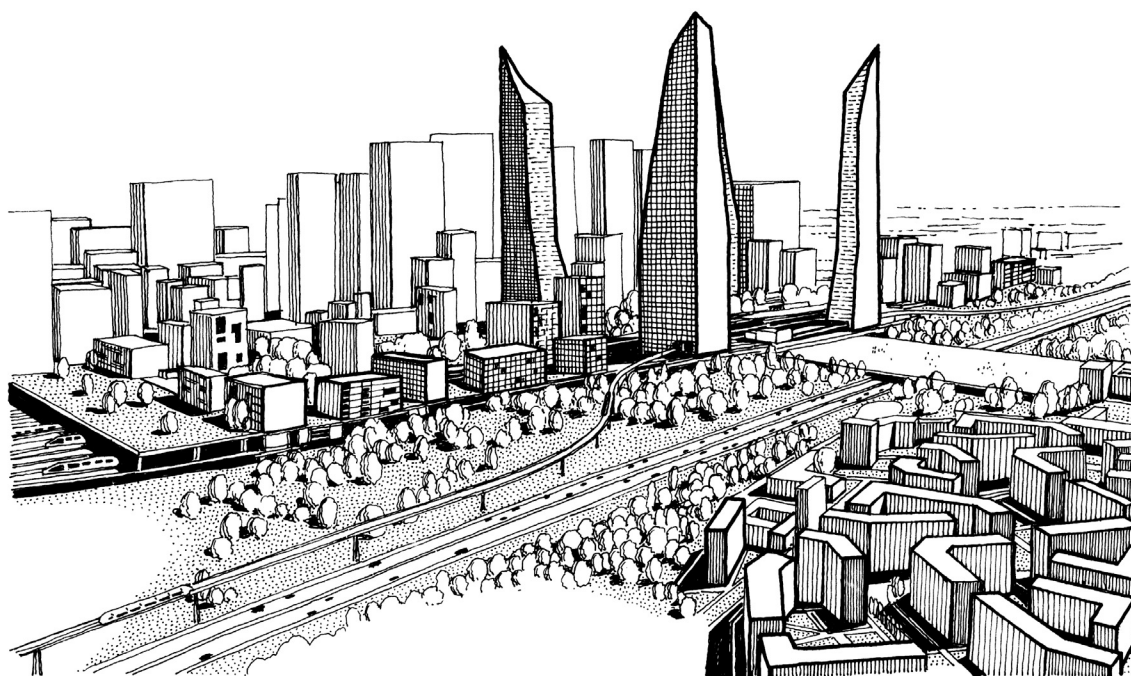
Paříž, La Défense, pohled východním směrem – Utváření terénu umožňuje osový pohled na Vítězný oblouk, třídu Champs-Élysées, náměstí Place de la Concorde, zahradu Tuileries a Louvre. Na vedutě lze sledovat vývoj celkové hmotové koncepce areálu i proměny dobového vkusu při řešení jednotlivých dominantních objektů, jejichž další vývoj je naznačen jednoduchými obrysy.

Paříž, parky a zahrady – Městem parků a zahrad je Paříž přes intenzitu stavebního využití území uvnitř svých správních hranic. Nejdůležitější příčinou je úroveň řešení zahradní architektury, mající dlouholetou tradici v Paříži a ve Francii vůbec.

Je málo měst, která by neměla potíže s mrakodrapy – s jejich umístěním, výškou a dnes i dostatečně extravagantním outfitem. To platí jak o těch, která jsou tímto druhem staveb již dostatečně či nadměrně satureována, tak i o těch, která se teprve chystají získat průkaz do klubu

světových metropolí. Platí to i o světovém centru urbanistického designu, Paříži, jež na jedné straně odvážně akceptovala Eiffelovu věž a vytvořila ojedinělou La Défense, avšak s dalšími lokalitami zatím takové štěstí neměla.

Paříž, mrakodrapy – Dosavadní účastníci Sarkozyho iniciativy se museli vyrovnat s nevysloveným problémem uplatnění mrakodrapů – již proto, že dnes snad každé větší město považuje co nejvyšší stavby za vstupenku do klubu světových velkoměst. Ve srovnání s dřívějšími projekty zatím žádný z nyní zpracovaných návrhů nepůsobí opravdu přesvědčivě.

7. Obzory

Stejně jako bylo pro funkcionalismus příznačné odmítání vlastností a znaků tradičního města, v dnešních návratech historické inspirace se projevuje opačná krajnost, vedoucí k pouhému vnějškovému napodobování historického prostředí. Tato tendence se ve své krajní podobě promítá do módních kaširovaných městských prostorů a budov. Očekává se, že městům a svým stavebníkům dodají úctyhodnost a zdání dávných tradic, ale ve skutečnosti nakonec ohrožují i autenticitu toho, co se z minulosti skutečně zachovalo a co neztratilo svou hodnotu a význam.

Návraty k historické inspiraci jsou jedním z projevů mnohem širší tendence, označované nejen ve sféře architektury a stavby měst jako *postmodernismus*. Zprvu se tímto slovem pouze dávalo najevo, že se jedná o tvorbu, která přichází po moderním umění, vědomě se od něj distancuje, opouští jeho dogmata a hledá svůj vlastní individualizovaný výraz. Dnes již má postmodernismus svou teoretickou základnu, bohatou literaturu, své obhájce a samozřejmě kritiky. Ti buď prohlašují, že žádný postmodernismus neexistuje, nebo že se tak nazývá neurčitá efemérní vlna, dnes již překonaná.

Postmodernismus má své oprávnění jako označení toho, co přišlo po moderní architektuře, záměrně opouští její paradigmata a snaží se překonat jejich zjevné nedostatky a jednoduché recepty. Sám název vyjadřuje snahu distancovat se od toho, co bylo, avšak nikoli nějaké nové programové zacílení. To lze případně považovat za kladný příznak nechuti nahrazovat dřívější dogmata dogmaty novými. Zároveň je to však projev rozpaků nad tím, co by po moderně mělo následovat. V architektuře a urbanismu to nemůže být pouze řečnická otázka, protože dnes a denně se stavějí nové budovy, formující nebo i deformující lidská sídla, obce, městské čtvrtě, celá města a nakonec mnohamilionové metropolitní regiony a krajinu jako celek – a to nejen pro dnešek, ale i pro budoucnost. Každý architekt a urbanista si tak v praktické tvorbě vždy znovu odpovídá na otázku, kterou již roku 1844 položila v Praze konference architektů a inženýrů: „V jakém slohu máme stavět?“

Pod pojmem postmodernismus nalezneme v architektuře a urbanismu širokou škálu někdy až protikladných tendencí. Proti spíše slábnoucí popularitě krajního historizujícího eklektismu jsou dnes celosvětově úspěšné *neokonstruktivismus*, *neofunkcionalismus* nebo spíše okrajově *dekonstruktivismus*. Tyto směry se otevřeně hlásí k avantgardním předchůdcům z počátku 20. století. Snaží se je překonat formovou virtuozitou – byť většinou zbavenou původních společenských motivů. Je to vlastně **funkcionalistický manýrismus** – obdoba vztahu mezi ranou a klasickou renesancí Brunelleschiho a Albertiho a oslňujícím renesančním manýrismem Michelangelovým či Palladiovým.

V průběhu 20. století města prošla velkým vývojovým obloukem, od ještě přežívajícího historismu přes tradice zcela odmítající a vědecky se tvářící funkcionalismus až k současnému stavu, který se znovu vrací k uznání a do jisté míry až přeceňování hodnot tradičního města. Prudký růst měst byl dlouho považován za výraz pokroku a až dnes se mění v signál nevládnutelných demografických a migračních procesů. Města prožila období, kdy dominovala snaha vše plně přizpůsobit automobilové dopravě, ale nakonec se poznalo, že to není možné ani žádoucí. Existovalo období, kdy se věřilo, že spásu přinesou zahradní města, po nich mrakodrapy a pak opět nová velká sídliště na okrajích měst.

V urbanistické teorii se věřilo na prvořadost zvládnutí technických a inženýrských aspektů, jindy zase na rozhodující vliv sociologických faktorů nebo politické vůle. Jednou se považovalo za nutné zpracovávat urbanistické plány do nejmenších detailů, jindy se zase shledávalo jako dostatečné jen velmi obecné formulování rozvojových záměrů. Spása byla hledána v dlouhodobých prognostických úvahách, později byly tyto úvahy zase odmítány a nahrazovány pragmatickým řešením aktuálních potřeb, které jsou tak jako tak samy o sobě dostatečně složité a obtížně zvládnutelné.

Mrakodrapy samy o sobě lze akceptovat především jako „vývěsní štíty“ schopností svých tvůrců a nakonec i finančních možností stavebníků. Jsou součástí a výrazem mnohem podstat-

nějších **urbanizačních procesů** vývoje lidských sídel, ať jsou označovány jakkoli znějícími pojmy. Jejich zvládnání ovšem nelze očekávat pouze od sebelépe promyšlených urbanistických projektů. Stejně jako v minulosti jsou pro osudy urbanizovaného světa rozhodující ve stále globálnějším měřítku působící společenské a hospodářské síly či – jak se někdy říká – „hráči“. Neschopnost zvládnout nebo alespoň pozitivně ovlivňovat utváření a další vývoj měst má za následek, že města jsou „politickou vůlí“ vydávána všanc „rukám trhu“, ve městech jen omylem nazývaným neviditelnými.

Právě ve městech – a jen zřídka k jejich prospěchu – jsou zásahy viditelné až příliš. Zmocňují se atraktivních míst a na nich pak vyrůstají paláce správních, finančních a obchodních institucí a korporací, stejně jako „nadstandardní“ rezidence v přírodně nejceněnějších lokalitách. Městská centra a zvláště historická jádra si udržují svou přitažlivost a lákavost, protože dodávají majitelům a uživatelům zdejších staveb punc starousedlivosti a solidnosti.

V největších aglomeracích ovšem již nestačí jednotlivá nevelká staveniště. Proto jsou v nich vyhledávány prostory pro celé nové okrsky, městské čtvrtě a města. Klasickým a pozitivním příkladem je pařížská La Défense, byť se skládá převážně z kancelářských budov.

V nejnovější době se i navrhování „nových měst“ – stejně jako budování mrakodrapů – přenáší do megalopolí třetího světa, zvláště do jižní, jihovýchodní a východní Asie. Doprovodným protikladem urbanizace jsou „smršťující se“ vesnice, města a regiony, v nichž ubývá obyvatelstvo i pracovní příležitosti a ze kterých se vytrácí jejich sociální oprávněnost. Odliv lidí z venkova je v rozvojových zemích důsledkem hledání nových příležitostí ve městech, jinde je vyvolán proměnami dříve prosperujících center dobývání uhlí a těžkého průmyslu. Jak pro města a jejich centra, tak i pro přírodní prostředí, které je obklopuje, je zhoubná živelná suburbanizace, snadno se vymykající bezmocným pokusům vtisknout jí nějaký řád.

Klíčová pro zachování života na Zemi je **ekologizace** lidských sídel, týkající se všech základních vlastností a komponent města. Města a jejich aglomerace – a to nejen ty největší – jsou nejhlubší, nevyhladitelnou a ve svých důsledcích hroživou „ekologickou stopou“ člově-

ka na Zemi, na souších, ve vodách i v ovzduší. Již před mnoha desetiletími nastavil Karel Čapek dnešní dravé společnosti zrcadlo svými mloky, bezohledně zachvacujícími stále větší díl zemského povrchu na úkor důvěřivých lidí a bohaté rozmanitosti přírody.

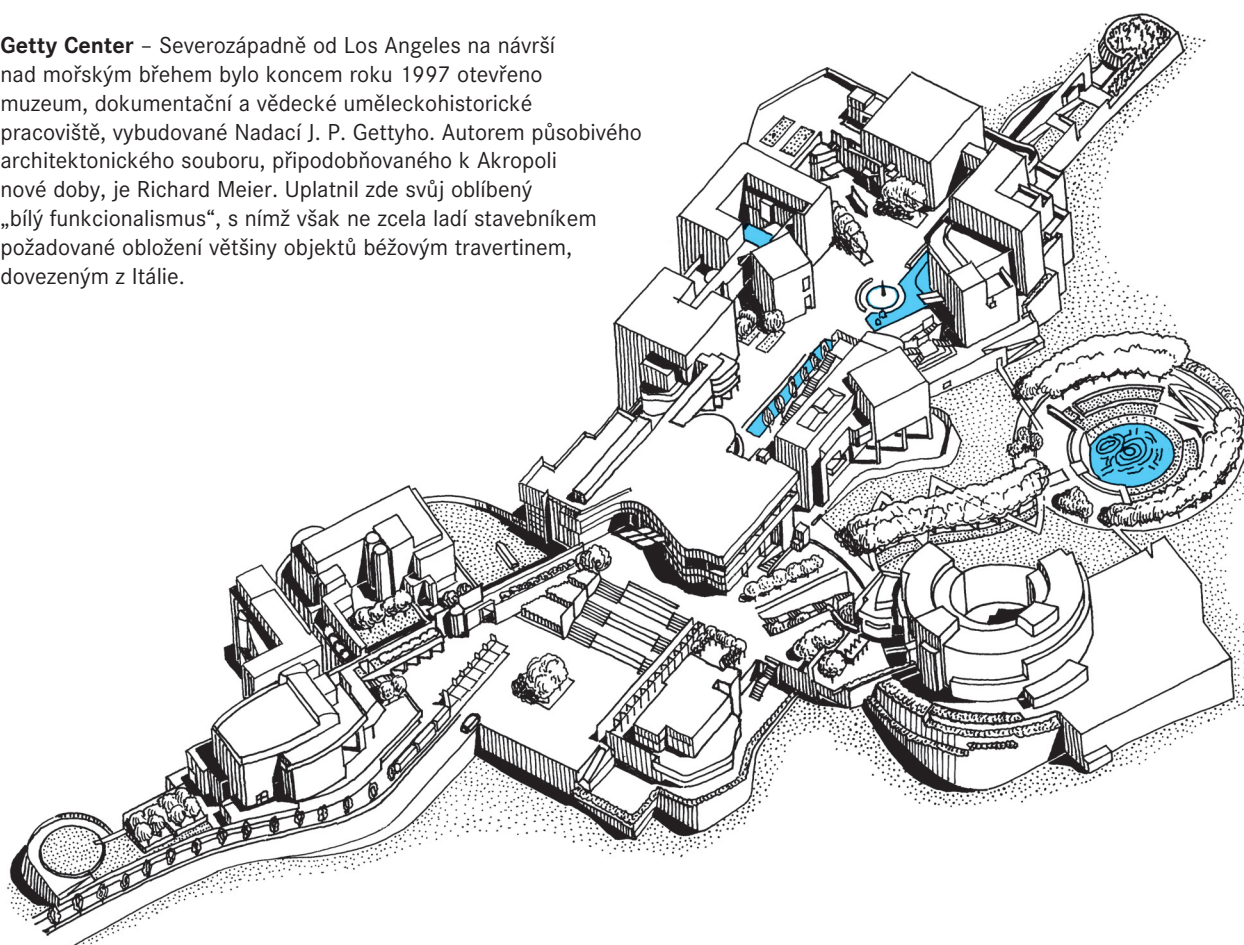
Dnes se konečně dochází k poznání, že města patří mezi globální faktory současných problémů ochrany a tvorby pozemské biosféry. Lidé se však s tímto poznatkem většinou vyrovnávají frázemi o takzvané „trvalé udržitelnosti měst“ – tedy těch dnešních. Zapomínají, že takové „udržitelnosti“ lze dosáhnout jen stále drastičtějším zneužíváním a znečišťováním všech neobnovitelných i obnovitelných zdrojů Země, které města obklopují, ale často jsou i velmi vzdálené. To znamená, že dnešní města jsou naopak ekologicky „neudržitelná“ a jejich náprava je jednou z neodkladných podmínek zachování života na Zemi. Bohužel právě dnes – na rozdíl od dávné a nedávné minulosti – si to neuvědomujeme a ani se podle toho nechováme.

Jedním z nejčastějších způsobů reagování na novou situaci je tendence přizpůsobit města tempu a horečnatosti probíhajících proměn. Města jsou ohnisky světa ovládaného masovými médii – nejrůznějšími způsoby přenosu informací a obrazů, reklamou, záměrnými nebo náhodnými happeningy apod. Taková města jsou neurčitou a neurčenou prostorovou i sociální strukturou, přizpůsobovanou jako koláž potřebám daného místa a času vládců pomocí přemístitelných a proměnlivých stavebních „kulis“.

Již v dávnější minulosti docházelo k inscenacím městského prostředí při církevních a světských oslavách, procesích a poutích, korunovacích nebo pohřbech. V současnosti se města, která těží z cestovního ruchu, v turistické sezoně – což dnes znamená celoročně – převlékají pro návštěvníky do romantické a hlavně co nejvýnosnější podoby. Inscenují a kaširují se historická malebná zákoutí, hospůdky, městský folklor a všechny rádobý historické části měst, a smyslem je přinášet neobvyklé, byť i kýčovitě „zážitky“. V zimě se horská příroda inscenuje pro ty, kdo holdují zimním sportům, v létě se krásná mořská pobřeží inscenují pro prestižní letní rekreaci. Při vánočních trzích se města inscenují pro davy lidových návštěvníků i ve zvláštních rezervacích pro mondénní setkávání společenské smetánky. Vytvářejí se stále roz-

SVĚT MĚST

Getty Center – Severozápadně od Los Angeles na návrší nad mořským břehem bylo koncem roku 1997 otevřeno muzeum, dokumentační a vědecké uměleckohistorické pracoviště, vybudované Nadací J. P. Gettyho. Autorem působivého architektonického souboru, připodobňovaného k Akropoli nové doby, je Richard Meier. Uplatnil zde svůj oblíbený „bílý funkcionalismus“, s nímž však ne zcela ladí stavebníkem požadované obložení většiny objektů béžovým travertinem, dovezeným z Itálie.

sáhlejší areály světových výstav a veletrhů, letních a zimních olympiád, světových mistrovství, závodů formule I, uměleckých bienále a trienále, filmových festivalů a vystoupení superhvězd showbusinessu.

Město však může odpovědět na proměnnost světa a relativizaci všech jeho hodnot také zcela opačně. Může zůstat stabilním a srozumitelným útočištěm, které je člověku známé a blízké a s nímž se člověk může ztotožnit. Projevem toho, že lidé takové prostředí hledají, je obliba historických a tradičních měst, kulturních památek a stále omezované nedotčené přírody.

Jindřich Chalupický, který se k tématu města jako **duchovní hodnotě** vícekrát vrátil, to zřetelně vyslovil ve své poslední eseji *Cesta umění*: „Kdysi samo založení města mělo svůj všední

*úkol a zároveň bylo úkonem náboženským. (...) nebylo pouhým „sídlištěm“, „životním prostředím“, nýbrž prostředím duchovním.“*²⁶ O tři roky dříve v jedné ze svých přednášek řekl o sídlištích, že „jsou nelidská ne proto, že ty jednotlivé stavby jsou tak suchopárné, ale jsou nelidská proto, že nevytvářejí duchovní prostředí. Není tam nikde posvátné místo. Ale jaké posvátné místo může mít moderní město? Zdá se mi, že jediným řešením je vytvořit místo pro umění.“²⁷

²⁶ J. Chalupický, *Cesta umění*, *Literární noviny*, 18. 7. 1991.

²⁷ J. Chalupický, *Náboženství, umění a architektura* (přednáška r. 1988), *Literární noviny*, 19. 7. 1990.

Předpokladem toho, aby se město mohlo stát trvalou hodnotou, jsou jeho vlastnosti, ověřené minulostí i současností. Patří mezi ně vnímání souvislosti mezi městem a krajinou a začlenění nových stavebních souborů do existujícího prostředí. Pro toto vědomí má velký význam uchovávaní a uplatňování urbanistických archetypů, které město činí pro člověka srozumitelným a vytváří v něm základní opěrné a orientační prostory a body. Město přichází o vlastní tvář, ztrácí-li svou „svatou cestu“, svou „akropoli“ a další dominanty, své „centrum“, své „brány“, svou krajinu a přírodu, svou řeku, své pobřeží, svůj specifický kolorit.

Na rozdíl od modernistické architektury, usilující o vznik všeobecně a všude platných stavebních typů, bez ohledu na zeměpisná pásma a odlišné kulturní tradice, tak znovu vystupuje do popředí význam vnímání místních přírodních, historických a kulturních podmínek, zvyklostí a odlišností. To se vždy promítalo do výběru místních stavebních materiálů a konstrukcí, půdorysů lidských sídlišť i jednotlivých objektů, způsobů zastavění, tvarů střech, povrchů a barev a nikoli na posledním místě též uplatnění vegetace. Promítají se do toho opravdové ekologické způsoby vytápění, ochlazování, větrání a přivádění vody. Z těchto zdánlivě jen praktických a jednoduchých vlastností vyrůstá nakonec to, co se nazývá **genius loci**.

Stále ještě žijeme ve městech, která se rodila před staletími, a pohybujeme se po cestách vyšlapaných našimi dávnými předky či jinými národy. Každá epocha, ať byla delší či kratší, se vždy snažila zděděná města přizpůsobit svým potřebám. Obvykle však odcházela dříve, než se jí to mohlo podařit – což ani nemohlo být ke škodě měst samých. Přenechává tak svým následovníkům města jako scénu, kterou oni opět budou přizpůsobovat svým potřebám, o nichž ona sama mohla mít jen subjektivní a třeba i zcela mylné představy. V každém případě by měl člověk udržovat svou ekologickou „niku“ měst v co nejlepším stavu a nezapomínat, že předpokladem naší vlastní existence je zachování nik všech ostatních tvorů a projevů života, umožňující nám sdílet spolu s nimi tuto Zemi.

Takové odhodlání se jako obvykle snadněji vyslovuje než uplatňuje v každodenním životě. Ten není možno zadržet na blíže neurčitelnou, ale jistě ne krátkou dobu, během níž bychom se naučili – avšak od koho, když ne na kruté cestě vlastních zkušeností a omylů? – to všechno, čím bychom mohli a měli přispět k udržení života na naší planetě. Neznamená to však, že se můžeme jen spokojeně odvolávat na vlastní nedokonalost, ale naopak se musíme více snažit ji překonávat. A to platí i o městech, jedné z největších materiálních a kulturních hodnot, které při veškeré nedokonalosti – své i svých sídel – lidé dokázali vytvořit.